

Lista: “rendszergazdák és felhasználók” a számítógépek korszaka előtt

Horváthné dr. Hanny Erzsébet PhD
főmuzeológus/könyvtáros, Budapesti Történeti Múzeum Könyvtára,
zsabus@gmail.com

A Lista kezdetben nagyon szerény szerepet játszott: egyszerűen az emberi rövid távú emlékezet megtámogatására szolgáló felsorolás volt. Célja, hogy valamit pontosan idézhessen fel a használója. Idővel vagy a listák vagy a listáznivalók sokasodni kezdtek és a jó hozzáférés rendezést igényelt. Kialakultak a tematikusan listázott listák, majd egyre szorosabb rendbe szedték a tematikán belül ezeket, kialakítva a különféle mappákat, kartotékokat, tékákat. Ennek egyenes következményeként megszületett az adminisztráció és a bürokrácia, a bértábla, a népszámlálás, a leltárkönyv, a telekkönyv, az anyakönyv – sokáig folytathatnám a sort a lajstromozás történetében.

A már az ókorban is létező és az állam irányításában nagy szerepet játszó uralkodói (állami) "tárak" gazdasági és politikai feljegyzéseket, tartaléklajstromokat, eszközeleltárakat és diplomáciai iratokat is tartalmaztak. Segítették az uralkodót és környezetét a gazdasági élet zökkenőmentes fenntartásában, a tervezésben. A nagyobb vagyonnal rendelkezők is igyekeztek felmérni készleteiket, később a polgárok, a céhek, a földesúr, az arisztokrata és a polgári értelmiség tagjai is éltek ezekkel a lehetőségekkel. Milyen szükségszerűség hívta életre azokat a formációkat, amelyeket ma levéltár, könyvtár, leltárkönyv stb. néven ismerünk, mivé vált az az egyszerű kis lista további léte folyamán?

Milyen közvetlen haszna lehet tehát a listának? Kezdetben valószínűleg csak a pusztán életben maradás záloga volt a tudás, hogy egy embercsoportnak mi minden áll rendelkezésére a jövőben. A készletek felmérése, a raktározás pontossága, a raktárak kiürítése, illetve feltöltése, az alapanyagok rendelkezésre állása akkor, később és most is kihat bármely populáció túlélési képességére, hosszú távú érdekeinek biztosítására.

Tehát, a lista = hatalom. A készletfelmérés = lehetőség felmérés, amely elvezethet a kitűzött célokhoz. Mindezt akár – mai szóval – erőforrás nyilvántartásnak is nevezhetjük. Az igények egyre szerteágzóbbá válásával minden bizonyosan megjelent az egységesítésre, központi nyilvántartások készítésére való törekvés (szétszórt erőforrások kontra koncentrált erőforrások), amely mind parancsolóbbnak bizonyult. Szükségessé vált egy használható és áttekinthető rendszer, amelynek segítségével trendeket, hatékonyságot lehetett megállapítani és meg lehetett tudni, meddig lehet elmenni.

A rendszer felállítója és hasznélvezője kezdetben biztosan ugyanaz a személy vagy csoport volt. Később ez is több ágon futott tovább, ágazatokra oszlott, mígnem kialakult az a jól ismert megosztás, amely ma is jellemző ránk, s aminek következtében messze esik már egymástól felhasználó és rendszergazda.

Időtlennek tűnő fejtegetéseimet néhány példával is alá szeretném támasztani. Ezért fogom majd felidézni az Egri csillagok Sukán bácsiját, a bibliai hét szűk esztendő, a Batthyány-család 17. századi gazdálkodásának iratait, valamint egy általános könyvtári rendszert. Ezek segítségével jól látható lesz: a számítástechnika és a számítógépek előtt éppen úgy működött a rendszerszervezés, és semmivel sem voltak pontatlanabbak a korabeli adatbázisok és kezelők, mint ma.